

Żoła - *Merops apiaster* Linnaeus, 1758

Status. Bardzo nieliczny gatunek lęgowy: w roku 2020 gniazdowało 98 par na 23 stanowiskach. Do roku 2020 wykryto łącznie 123 pary na 38 stanowiskach.

Środowisko. Żoła była silnie związana z terenami otwartymi: mozaika pól, łąk, pastwisk, sadów z miejscami odpowiednimi do gniazdowania: żwirownie, glinianki, skarpy itp. Większość stanowisk znajdowało się w pobliżu cieków i zbiorników wodnych. W miejscach obfitujących w pożywienie potrafiła gniazdować nawet w niewielkich nierównościach terenu np. w miedzach, pagórkach, a także w hałdach ziemi. Jedna para gniazdowała w ziemi zgromadzonej po budowie domu jednorodzinnej, a inna - w bardzo małym nieczynnym wyrobisku (wysokość 2m, średnica 10-15m; T. Kuna).

Fot. Xx. Żoła *Merops apiaster* (fot. S. Turowski)

Zmiany liczebności. Taczanowski (1882) uważał żołą za bardzo rzadki gatunek nie podając zarówno stanowisk lęgowych, jak i obserwacji ptaków przelotnych. Pierwszej obserwacji w regionie dokonano 2 X 1985 – ptak lecący na południe nad Wisłą (KNL). Kolejne stwierdzenie z dnia 2 VIII 1988 przypuszczalnie dotyczyło stanowiska lęgowego pod Płockiem

- znaleziono martwego młodego ptaka (B. Kaźmierczak). W roku 1992 jedna para gniazdowała na południowym skraju regionu koło Jedlanki Kolonia (Jasiński i Chmielewski 1994), a w roku 1999 zajętą norę wykryto koło Artych w powiecie łosickim (M. Rzępała) oraz w roku 2000 - jedna para lęgowa w Mielniku nad Bugiem (Z. Kasprzykowski). 2005 – 3 pary pod Mrozami (I. Kaługa). W roku 2009 wykryto 6 par lęgowych: dwie pod Mrozami (A. Dmoch) i jedną pod Orońskiem (T. Figarski i Ł. Stępień) i 3 pary pod Łosicami (M. Rzępała). W roku 2010 wykazano po jednej parze pod Huszlewem (pow. łosicki; A. Dombrowski) i Nowym Miastem n. Pilicą (K. Sieczak).

W roku 2014 w regionie gniazdowało 6 par na 3 stanowiskach, a w latach 2017-2018 nastąpił największy wzrost wielkości populacji regionalnej – do 49 par na 18 stanowiskach (średniorocznie 8,6 par). W roku 2020 w regionie gniazdowało 98 par na 23 stanowiskach. W latach 2000-2020 średniorocznie przybywało 4,7 par.

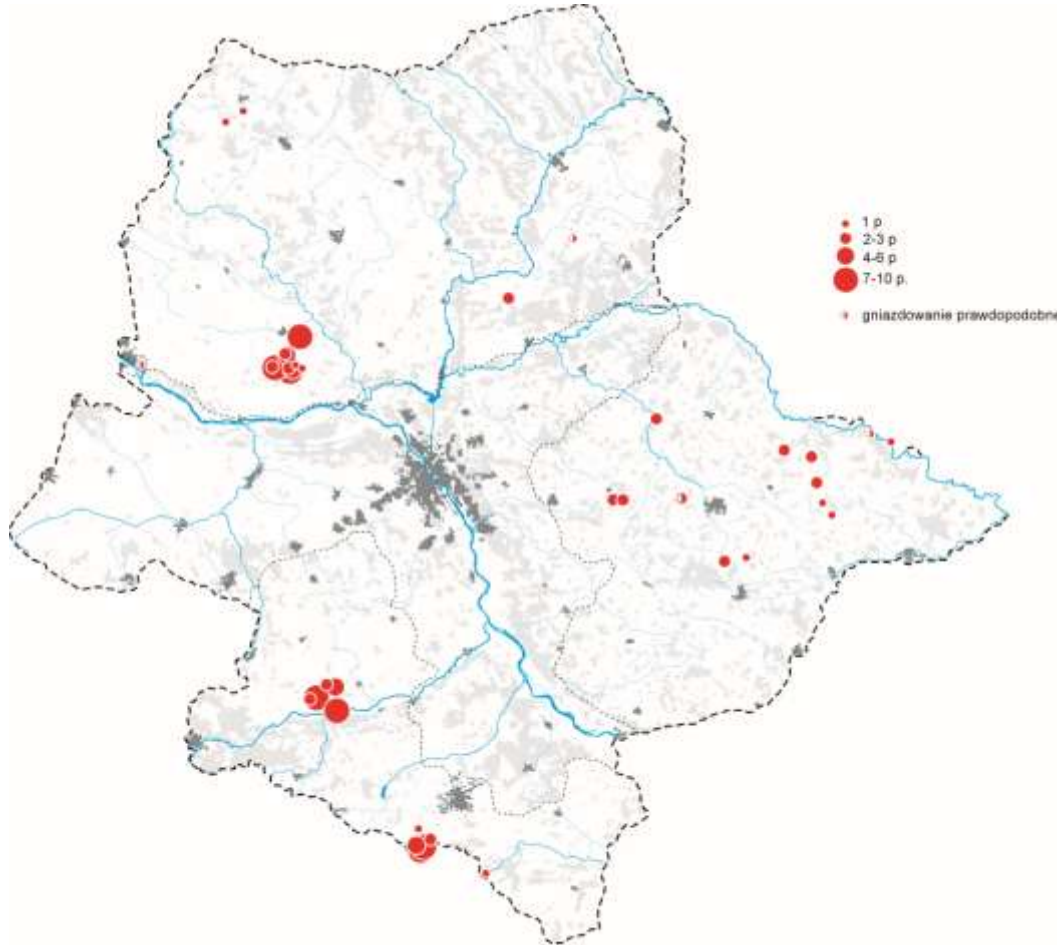
Przyczyny zmian liczebności. Do głównych przyczyn wzrostu liczebności tego południowego gatunku na obszarach położonych na północ od Alp, w tym również w Polsce, należy zaliczyć ocieplenie klimatu (Keller i in. 2020). Wzrostowi liczebności w naszym regionie sprzyja obfitość miejsc dogodnych do gniazdowania, głównie żwirowni i glinianek oraz rozległych terenów żerowiskowych, a także ochrona nor lęgowych w żwirowniach, podejmowana w wielu miejscach przez lokalnych przyrodników w porozumieniu z właścicielami kopalni kruszywa.

Rozmieszczenie i liczebność. Do roku 2020 zarejestrowano 123 pary w 38 miejscach w trzech makroregionach:

Nizina Północnomazowiecka. Lęgowe ptaki wykryto na 14 stanowiskach, w tym najstarsze - 2 sierpnia 1988, kiedy znaleziono osłabionego tegorocznego ptaka w Imielnicy koło Płocka. Ptak po kilku dniach padł i przypuszczalnie pochodził z lęgu niedaleko miejsca znalezienia, czyli w pobliżu skarp nad Wisłą pod Płockiem (B. Kaźmierczak). W roku 2014 na skraju Bagna Pulwy, koło Porządzia wykryto lęgową parę, a w roku 2017 – 3 pary (M. Twardowski). W roku 2016 koło Gnojna pod Działdowem gniazdowała jedna para (M. Murawski), a w roku 2018 – para koło Kurek. W roku 2016 pod Płońskiem wykryto pierwszą kolonię lęgową (A. Węgrzynowicz, J. Jejno, M. Jobda), a w latach 2017-2018 pomiędzy Skarboszewem a Rąbieżem i Dalanówkiem wykryto 7 stanowisk liczących łącznie odpowiednio 14 i 10 par (A. Węgrzynowicz, J. Jejno i D. Sikora).

W roku 2020 w tym rejonie w 7 koloniach stwierdzono 20 zajętych norek (A. Węgrzynowicz, J. Jejno) oraz w 2 koloniach (2 i 6 nor) koło Wichorowa (P. Borowski). Ponadto w roku 2020 stwierdzono 10 zajętych norek koło Dalanówka pod Płońskiem (A. Węgrzynowicz, J. Jejno). Przymiennie lęgową parę stwierdzono pod Wąsewem na Międzyrzeczu Łomżyńskim (A. Dmoch).

Poniższa ryc. 268-1 będzie na odpowiednim podkładzie

Ryc. Rozmieszczenie żolny *Merops apiaster* na Nizinie Mazowieckiej w latach 1987-2020.

Wzniesienia Południowomazowieckie. Wykryto 12 stanowisk. W roku 1992 lęgowa para pod Jedlanką Kolonia w gminie Ilża (Jasiński i Chmielewski 1994), a w roku 2000, w połowie maja słyszano głosy w pobliżu rez. „Niebieskie Źródła”, jednak lęgu nie odnaleziono. Dopiero w roku 2009 pod Orońskiem gniazdowała 1 para (Stępień i in. 2010), tak jak w roku 2016 (R. Tęczą). Jednak rejonem o największej koncentracji kolonii lęgowych żolny był obszar pomiędzy Nowym Miastem n. Pilicą a Sadkowicami. W roku 2010 jedna para w Dąbrowie (Stępień i in. 2010), gdzie w roku 2011 były 2 pary i 1 para w roku 2012 (K. Siczak), a w

roku 2013 – 2 pary (N. Stankiewicz) i 3 pary w roku 2018 (Ł. Matyjasiak). W roku 2013 jedna para koło Gostomi (L. Matyjasiak); w roku 2014 gniazdowały tam 3 pary (J. Tabor, K. Sieczak), w roku 2016 – 7 par (J. Tabor) i w roku 2018 - 2 pary koło Lubani oraz 5 par koło Skarbkowej (Ł. Matyjasiak). W rekordowym roku 2020 wykryto 6 kolonii z łączną liczbą 32 par, w tym największa kolonia pod Dąbrową (14 par) i Gostomią (10 par) – P. Boguszewski, Sz. Kielan.

Ponadto w roku 2018 gniazdowały 2 pary koło Śniadkowa w gm. Orońsko i koło Kolonii Rzeczków pod Wierzbicą (1 para), a koło Chustek pod Szydłowcem – 2 pary (R. Tęcza). W roku 2020 w tym rejonie potwierdziło się 5 par z roku 2019 oraz 1 para w okolicach Woli Lipienieckiej Dużej (T. Kuna). Ponadto w roku 2020 koło Woli Lipienieckiej wykryto blisko położone 3 stanowiska: 7, 4 i 9 nor. Jednak przypuszczalnie z powodu nieodpowiednich warunków atmosferycznych (ulewne deszcze), nory nie były zajęte i zostały opuszczone po ich wydrążeniu, a 22 VII ptaki skupiły się w jedno stado liczące 31 dorosłych ptaków (H. Ogar).

Nizina Południowopodlaska. 13 stanowisk, w tym 11 pewnych i dwa prawdopodobne (ryc. 268-1). Dnia 27 VII 1999 koło miejscowości Artych w powiecie łosickim wykryto lęg 1 pary, ponadto 18 VIII 2000 parę gniazdującą w Mielniku w kopalni kredy (Kasprzykowski i Rzępała 2001). W roku 2005 gniazdowały 3 pary pod Gójszczem koło Mrozów (I. Kaługa), gdzie 2 pary gniazdowały również w roku 2007 (A. Dmoch). W latach 2007-2009 dwie pary gniazdowały koło Gołębiówki pod Mrozami (A. Dmoch, A. Goławski) oraz 2 i 1 para pod Łosicami (M. Rzępała). W roku 2010 - 1 para koło wsi Juniewiczze (A. Dombrowski). W roku 2014 dwie pary gniazdowały pod Łysowem (M. Rzępała) i również dwie pary koło wsi Biardy (K. Kryński), a w latach 2015-2016 jedna para gniazdowała koło Smolanki pod Krynką (A. Dombrowski). W latach 2016-2017 obserwowano 3 pary w gliniance koło Kamianek Nicek pod Przesmykami (A. Dombrowski, T. Wiewiórko) i w roku 2017 - 2 pary na skraju Węgrowa, ponadto jedna para przypuszczalnie lęgowa koło Mierzwic nad Bugiem (D. Michałowski). W roku 2020 stwierdzono ptaki w 2 miejscach, przypuszczalnie po utracie lęgów w lipcu w powiecie siedleckim: Gręzów – 3 os. oraz pod Skórcem – głos 1 os. (A. Goławski).

Noclegowiska. 6 VIII 2017 zarejestrowano 9 os. w Świdnie (gm. Mogielnica; K. Sieczak).

Fot. Xx. Żółta *Merops apiaster* (fot. P. Boguszewski).

Wędrowniki. Najwcześniejsza obserwacja wiosenna miała miejsce w Kampinoskim Parku Narodowym: 21 IV 2013 (D. i J. Gawrońscy). Przelot wiosenny trwał przez cały maj i odbywał się również wzdłuż dolin rzek, np. Wisły. Pierwsze ptaki na stanowiskach lęgowych rejestrowano w 2. połowie maja, jakkolwiek przelotne ptaki obserwowano jeszcze w 1. dekadzie czerwca.

Stadność. 12 V 2010 stado 16 os. przelatywało nad Wisłą (Ł. Matyjasiak), ponadto stado 25 os. 13 V 2015 nad Łydynią w Ciechanowie (M. Murawski). Stada przelotne widziano również w dniach: 8 VI 2014 - 14 os. na Bagnie Pulwy (D. Kozłowski), a 9 VI 2014 – 10 os. pod Teodorowem w powiecie siedleckim (R. Kuczborski); 9 VI 2019 - 12 os. w sadzie koło

Gostomi (Ł. Matyjasiak) oraz 10 VI 2019 największe stado wiosenne liczące 30 os. przelatujące nad Milanówkiem w kierunku północno-zachodnim (D. i J. Gawrońscy). Z kolei 18 V 2007 w kierunku północno-wschodnim przelatywały 4 ptaki w Królewcu pod Mińskiem Maz. (A. Dmoch).

Stanowiska lęgowe ptaki opuszczały w sierpniu, a ostatnie stwierdzenia rodziny (2 ad i 3 juv.) na stanowisku zarejestrowano jeszcze 31 VIII (A. Dombrowski).

Przelot jesienny przebiegał od końca lipca do końca września. Ostatniej obserwacji dokonano 2 X 1985 – 2 ptaki przelatujące w górę nad Wisły koło Wilgi, w tym 1 os. został zaobrączkowany (KNL).

Stadność. Pierwsze koczujące latem stada obserwowano 29 VII 2009 – 10 os. w dolinie Pilicy koło Nowego Miasta (K. Sieczak), a 9 VIII 2020 cn. 100 25 os. koło Ulasek Gostomskich (K. Sieczak) oraz 10 VIII 2013 – stado 13 os. na Bagnie Pulwy (P. Głowacki i inni). Na początku sierpnia obserwowano duże stada: co najmniej 100 os. nad Pilicą koło Gostomi 9 VIII 2020 (K. Sieczak); 30 os. 10 VIII nad polami w gminie Klwów (K. Sieczak); ok. 200 os. 18 VIII 2019 i 180 os. 19 VIII 2020 – koło Wichorowa pod Płońskiem (P. Borowski); 26 VIII 2010 nad stawami w Borowcu widziano stado 30 os., a w tym samym miejscu 28 VIII 2022 – 81 os. (K. Sieczak). Mniejsze stada widywano we wrześniu: 5 IX 2010 – 10 os. nad stawami w Kłudnie (Ł. Stępień i R. Tęcza); 9 IX 2017 – 1 os. pod Tomaszowem Maz. (Ł. Matyjasiak) oraz 13 IX 2010 przelotne stado 23 os. obserwowano koło Brudzewic (J. Tabor), a 28 IX 2019 stado 12 os. przelatywało w kierunku S koło Kozienic (M. Moleda).

Okres przebywania. Stada ptaków zatrzymywały się na krótko i z reguły na drugi dzień znikwały. Wyjątkowo, stado 50 os. obserwowano w dniach 3 – 9 IX 2019 koło Świdna w dolinie Pilicy (Ł. Krawczyk)

Andrzej Dombrowski i Przemysław Boguszewski

Streszczenie

Bardzo nieliczny gatunek lęgowy znajdujący się w ekspansji - populacja lęgowa w latach 2017-2018 liczyła 49 par na 18 stanowiskach, a w roku 2020 – 98 pary na 23 stanowiskach. . Najwcześniejsza obserwacja wiosenna miała miejsce - 21 IV 2013, a najpóźniejsza - 2 X 1985

Literatura

Kasprzykowski Z., Rzępała M. 2001. Gniazdowanie żołą *Merops apiaster* na Południowym Podlasiu. Kulon 6: 88-89.

Stępień Ł., Figarski T., Sieczak K. 2010. Nowe stanowiska żołą *Merops apiaster* na Południowym Mazowszu. Kulon 15: 77-79.

Jasiński Z., Chmielewski S. 1994. Gniazdowanie żołą *Merops apiaster* pod Iłżą (woj. radomskie). Chr. Przyr. Ojcz. 1: 97-98.

Taczanowski W. 1882. Ptaki krajowe, Kraków